

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 135 2014

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg
Göteborg: Lisbeth Larsson
Köpenhamn: Johnny Kondrup
Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius
München: Annegret Heitmann
Oslo: Elisabeth Oxfeldt
Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin
Tartu: Daniel Sävborg
Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal
Zürich: Klaus Müller-Wille
Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2015 och för recensioner 1 september 2015. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-34-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2015

lunda när Bellman sjöng dem till sina nya texter än när de trettio år tidigare framfördes i Dalins krets.

James Massengale har arrangerat ett mycket givande möte mellan hovskalden och ämnessvennen och pekat på samband som lätt förbises. Man vill hoppas att han fortsätter sin detektiviska verksamhet inom svensk visforskning. Står inte Hedvig Charlotta Nordenflycht på tur?

Torkel Stålmärck

Emin Tengström, *Broar till antiken. Antikens inflytande på svenskt samhälls- och kulturliv 1780–1850* (Acta Regiae Societatis scientiarum et litterarum Gothoburgensis. Humaniora, 47). Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg. Göteborg, 2014.

Det är en vanlig uppfattning att antiken haft en relativt liten betydelse för den svenska kulturen. Svenskarna har aldrig på samma genomgående sätt som fransmännen eller tyskarna sett sig som förvaltare av arvet från Grekland och Rom. När fransmännen poserade som romerska republikaner och när tyskarna utnämnde sig själva till det moderna Europas greker, lyfte svenskarna istället fram den nordiska forntiden. Den klassiska bildningen har inte heller haft samma självklara ställning som klassmarkör och gemensam referensram för de ledande skikten som den haft i exempelvis England. Trots det kan det finnas anledning att ompröva synen på den klassiska kulturens roll i Sverige, som annars riskerar att cementeras på ett olyckligt sätt. Om inte annat riskerar denna uppfattning att bli alldeles för bekväm, då de kunskaper som krävs för att undersöka förhållandet länge varit i avtagande. Även om antiken i Sverige sällan haft den riktninggivande funktion den haft i många andra europeiska länder har dess inflytande knappast varit obetydligt. Bilden av svensk kultur, inte bara under 1600- och 1700-tal utan långt in i modern tid, blir lätt förvrängd om detta inflytande förbigås.

En olycklig konsekvens av den minskade förtroendet med antiken är också att forskare inom exempelvis litteraturvetenskap ofta har liten eller ingen insyn i den forskning som bedrivs inom antikdisciplinerna. Förlusten av den klassiska bildningens breda bas motsvaras nämligen inte av någon avmattning inom forskningen. De senaste årtiondenas omprövningar och nya perspektiv inom den internationella antikforskningen har varit av

minst lika omvälvande art som utvecklingen inom mindre traditionstygda discipliner. Studier av antikreception, som idag lika ofta bedrivs inom de klassiska som de moderna ämnena, leder till nya insikter både vad gäller de mottagande kulturerna och betydelsepotentialen hos det antika arvet. En bättre kommunikation mellan universitetsämnen skulle säkerligen leda till en hel del intressanta uppslag och ge anledning att ompröva mycket av det som hållits för sant om antiken i svensk kultur.

För att möjliggöra framtida undersökningar av det slaget behövs dock grundläggande inventeringar som kan påminna om det antika inflytandet i hela dess vidd. Som en sådan kan man betrakta Emin Tengströms *Broar till antiken. Antikens inflytande på svenskt samhälls- och kulturliv 1780–1850*. Tengström är emeriterad professor i latin vid Göteborgs universitet, och har förutom sina studier av latinska författare och latinet i Sverige gjort sig känd som miljödebattör, ett intresse som skymtar till i detta verks avslutande del. Arbetet kompletterar hans tidigare översikt över latinets roll i svensk kultur (*Latinet i Sverige*, 1973), liksom Bo Lindbergs studier av latinets roll i svenskt 1700-tal (*De lärdes modersmål*, 1984) och dennes undersökning av det svenska antikstudiets historia (*Humanism och vetenskap*, 1987). Men till skillnad från dessa tidigare undersökningar som varit fokuserade antingen på ett specifikt språk (latin) eller en forskningstradition (den klassiska filologin) vill Tengström ta ett helhetsgrepp på antikens inflytande på såväl kultur i vid mening som på samhällsliga institutioner. Just detta helhetsgrepp är en av verkets klara förtjänster. Den period som studeras innebär visserligen att antiken gradvis förlorar sin roll som en i sin helhet mönsterbildande civilisation, men spår av antiken kan också dyka upp där man minst anar det. Ett panorama av den här typen är möjligen det enda sättet att fånga upp det motsägelsefulla i detta inflytande.

Vad gäller periodvalet (1780–1850) motiveras dess bakre och främre gräns med att den förra ungefärligen betecknar genombrottet för den förändrade antiksytan som kallas nyhumanismen, medan den senare (kanske ännu mer ungefärligt) markerar början på en moderniseringsprocess i det svenska samhället. Dessa beteckningar också två skilda brott med den renässanshumanistiska uppfattningen, enligt vilken antiken i sin helhet – dess tänkande, vetenskap, konst och politiska institutioner – antogs utgöra en modell värd att efterbilda. Undersökningens bakre gräns innebär att denna tidigare beundran splittras, såtillvida att antikens roll som

föredöme vad gäller praktiska kunskaper drastiskt minskats, samtidigt som den på det kulturella området bevarar eller i vissa fall rentav stärker sin modellbildande funktion. Den senare gränsen innebär början på den process där det moderna förstås som ett projekt utan behov av en äldre, normgivande kultur att luta sig mot, vare sig som föremål för imitation eller "anda" att inspireras av. Inom denna period intresserar sig Tengström för aktörerna inom svenskt kultur- och samhällsliv, och arbetet är på så vis snarare historiskt och sociologiskt än kultur-, idé- eller litteraturhistoriskt. Relativt lite utrymme ägnas åt att inifrån förstå de tankemönster eller uttryck som antiken kunde inspirera till, och desto mer till att kartlägga de olika grupper och individer som gjorde bruk av detta arv. Som beteckning på dessa väljer Tengström begreppet "den kreativa klassen", hämtat från den populäre sociologen Richard Florida. Dessa aktörer var verksamma på fyra huvudsakliga områden, vilka behandlas i tur och ordning i enskilda kapitel.

Det första kapitlet gäller de bildande konsterna i vid mening. Vi får här följa nyklassicismens (eller nyantikens) utveckling i Sverige, med de första konstnärer som var mottagliga för det winckelmannska synsättet och dess resultat inom skulptur, bildkonst, arkitektur och inredning. Detta kopplas tydligt till konkreta förhållanden, som konstnärers vistelse i Rom, utbildningen på Konstakademien och dess tävlingar, vilka ofta stimulerade till klassisk stil genom sina ämnesval. Intressant i detta sammanhang är hur antika tekniker och antika motivval delvis går skilda vägar. När under den senare delen av undersökningsperioden nordiska teman börjar ta plats på bekostnad av de klassiska, använder konstnärer gärna mönster från antik skulptur för att gestalta asagudarna.

Kapitlet därefter behandlar vitterheten, som diplomatiskt får ersätta "litteraturen" som styrande begrepp för denna period, vilken ju löper över två skilda sätt att föreställa sig litteraturens väsen. Här behandlas antiköversättningarna, införandet av antika metra i svensk poesi samt användandet av antika genrer, författare och motiv. Den institutionella basen för de aktuella författarnas relation till antiken behandlas kort, liksom den bild av antiken som möter oss hos Romresenärerna bland dem. Liksom vad gäller bildkonsten, men kanske än tydligare, tecknas här en utveckling över generationer som går från nyhumanistisk begeistring till en vändning mot den samtida verkligheten.

Den bild som i de två första kapitlen tecknas av den svenska kulturens förhållande till den antika torde i sina huvuddrag vara välbekant även för icke-specialister, och något nytt material har Tengström inte behandlat. De två återstående, som behandlar universiteten och det mer allmänna samhällslivet, erbjuder möjligen mer av överraskningar. Särskilt vad gäller latinets användande i universitetsmiljöerna får vi en inblick i en värld som genom sin otidsenlighet lätt faller bort i allmänna presentationer av epoken. Den latindiktning som vid denna tid odlades vid de svenska universiteten ger i viss mån Sverige en särställning under denna tid. Översättandet av moderna svenska dikter till latin pekar på ett intressant moment i antikförhållandet, där folkspråkliga klassiker börjar lyftas fram men ännu inte ruckat på den antika litteraturens och språkets auktoritet. I övrigt tecknar detta kapitel även antikvetenskapens utveckling under perioden, vilken tidigare behandlats av Bo Lindberg.

Kapitlet om antikens inflytande på samhällslivet behandlar jordbrukspolitiken, rätten, försvaret, utbildningspolitiken och den politiska kulturen i stort. Detta ger oss en bild av det mångförgrenade i det antika inflytandet, vilket ger sig till känna inte bara genom en sådan kvarleva som den romerska rätten, utan också genom Per Henrik Lings införande av gymnastiken, som motiverades med grekernas högtstående exempel. Vad gäller det politiska bruket av antiken, som kunde användas för att likna Gustav III vid Augustus såväl som för att legitimera tyrannmord, visas tydligt hur rikt på tolkningsmöjligheter detta inflytande var.

Framställningen formar sig på så vis till en inventering av påverkan från antiken på dessa fyra områden. Samtidigt skissas huvuddragen i en historia över den kreativa klassen under denna period, och deras övergång från en "passeistisk" till en mer "futuristisk" inställning. Man blir allt mindre benägen att leva med antiken som en parallell värld, vilken kan brukas som måttstock för, eller alternativ till, den samtida utvecklingen. Tengström förklarar som sagt detta förhållande med allmänna ekonomiska och teknologiska moderniseringstendenser i det svenska samhället. Att dessa faktorer spelar en avgörande roll är självklart, men då dessa strukturförändringar inte är unika för Sverige är det mindre säkert att de bildar en uttömmande förklaring. En närmare bestämning av den svenska "kreativa klassens" sammansättning och villkor hade kanske varit upplysande. Som Bo Lindberg menade (i sin ovan nämnda *Humanism och vetenskap*) kan den

klassiska kulturens relativa svaghet i Sverige härledas till den svenska modellen, eller åtminstone till de tendenser som vi i efterhand har lärt att se som dess rötter. Sverige hade tidigt konsoliderat sig som nationalstat och eliter har haft svårt att överleva utan att anpassa sig till statsmaktens behov. De gemenskaper som traditionellt sett vårdat det klassiska arvet har haft att anpassa sig till statsmaktens krav. Varken adeln eller prästerna, de grupper som i andra länder kunnat utgöra delar av en kosmopolitisk *res publica litterarum*, har varit tillräckligt oberoende i förhållande till staten.

Arten av det antika inflytandet sållas med hjälp av distinktionen mellan en *praktisk*, en *ideologisk* och en *pedagogisk* användning av antiken. I allmänhet fungerar detta raster väl, men tillämpade på vissa områden kan kategorierna bli en aning otydliga. Tengström erkänner själv att en ”praktisk” användning av antiken vad gäller konsterna är svår att skilja från andra syften. Om en bildhuggare gör en antik-influerad staty, rör det sig då om en *praktisk* användning av antiken (imitation av dess teknik) eller en *ideologisk* (framställandet av antiken som ideal)? Man kan i sådana sammanhang efterlysa en fördjupad diskussion om antikens normerande funktion och hur vi egentligen ska gå tillväga för att kartlägga dess inflytande.

I de flesta fall som Tengström tar upp har vi att göra med en otvivelaktig påverkan: antiken diskuteras, ett antikt motiv eller en versform tas i bruk. Tyvärr begränsas framställningen stundvis till uppräknningar av sakförhållanden, och hade kanske tjänat på att närmare bestämma arten av detta inflytande. En sådan diskussion hade kunnat öppna för möjligheten att det antika inflytandet är verksamt även i mindre uppenbara former. Ett exempel är hur synen på antika genrer formar uppfattningen om litteraturen i stort, åtminstone inom den senare delen av undersökningens tidsram. Det konstateras att ”epokens diktare respekterade den traditionella genreindelningen, som uppfattades som ett antikt arv” (89). Samtidigt är det en avsevärd skillnad mellan den retoriska uppfattningen av genrerna som präglade 1700-talet och romantikens uppfattning av de tre huvudgenrerna (lyrik, epik, dramatik) som historiskt framvuxna. Då denna triad, som skulle spela så stor roll för förståelsen av litteraturens väsen under 1800-talet (och väl fortfarande till stor del gör det) ansågs baseras på den naturliga utvecklingen av litteraturen hos grekerna, har vi alltså att göra med antikens modellbildande funktion. Just

detta är väl kanske inte ett uppslag som lyser med sin frånvaro, men det är ett exempel på hur komplicerad frågan om antikens inflytande kan vara.

Att komma åt subtila beroenden av detta slag skulle krävt ett mindre positivistiskt tillvägagångssätt, men det hade också inneburit ett arbete av helt annat slag. Tengströms verk är en syntes och bygger i mycket liten utsträckning på nytt material eller nya tolkningar av enskilda förhållanden. Vad det erbjuder är en välbehövlig överblick, som samlar ihop de iakttagelser som finns spridda i många detaljundersökningar och formar en helhetsbild av skedet. Den sekundärlitteratur som brukas är i många fall av det knappast aktuella slaget, vilket både innebär för- och nackdelar, samtidigt som det är fullkomligt naturligt. Det är en nackdel, eftersom risken finns att uppgifter traderas vilka kanske skulle tolkas och värderas på ett lite annorlunda sätt idag. Men det är också en fördel, då många av dessa verk annars riskerar att fullständigt glömmas bort, även om de ofta innehåller nyttig grundforskning för den som skulle vilja ta sig an sådana ämnen. Förhållandet är dessutom helt naturligt, eftersom, som Tengström skriver, ”det ofta är äldre tiders humanister som haft intresse och kompetens att undersöka antikens betydelse för det svenska kulturlivet och samhällslivet” (1). Man kan bara hoppas att både intresset och kompetensen hålls vid liv, och att yngre forskare kan närma sig denna fråga ur nya synvinklar. Den romantiska filhellenismen, som för närvarande undersöks av Paula Henrikson, är ett exempel på en aspekt av det antika arvet som kan ge nya insikter både om den svenska litteraturen och mångtydigheten i det klassiska arvet. I väntan på nyare studier av det slaget kan *Broar till antiken* fylla en viktig funktion genom att minska gapet mellan generationerna och underlätta framtida forskning.

Alfred Sjödin

Åsa Arping, ”Hvad gør væl namnet?”. *Anonymitet och varumärkesbyggande i svensk litteraturkritik 1820–1850*. Makadam. Göteborg 2013.

Åsa Arping disputerade 2002 på avhandlingen *Den anspråksfulla blygsambeten. Auktoritet och genus i 1830-talets svenska romandebatt*. Arping lyfte här fram treklövern Sophie von Knorring, Fredrika Bremer och Emilie Flygare-Carlén och deras olika vägar mot den litterära parnassen under sina första